

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КИСЛИЦЯ НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 351.74 (477):343.98

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ
ПІДРОЗДІЛІВ ОВС УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

ХАРКІВ – 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

- Науковий керівник:** доктор юридичних наук, професор,
Академік АПрН України,
БАНДУРКА Олександр Маркович,
Верховна Рада України,
народний депутат
- Офіційні опоненти:** доктор юридичних наук, професор,
ПЕТКОВ Валерій Петрович,
Кіровоградський юридичний інститут
Національного університету внутрішніх справ,
ректор;
- кандидат юридичних наук, доцент,
КЛЮЄВ Олександр Миколайович,
Державна податкова адміністрація
у Харківській області, заступник начальника.
- Провідна установа:** Національна академія державної податкової
служби України, кафедра адміністративного
права, адміністративної і кримінально-процесуальної
діяльності, м. Ірпінь.

Захист відбудеться “23” вересня 2004 року о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 Національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету внутрішніх справ за адресою 61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27.

Автореферат розісланий “20” серпня 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.В. Каткова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблема організації діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України займає важливе місце в комплексі питань управління правозастосовчою та правоохоронною діяльністю. Але розробка цих питань тривалий час, як правило, мала або чисто процесуальний характер (коли основний уклін робився у процесуальний бік проведення криміналістичних досліджень), або проводилась тільки в криміналістичному аспекті, стосовно техніко-криміналістичної характеристики окремих прийомів і засобів збирання та дослідження доказів. Під час дослідження діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ набагато більше уваги приділялось можливостям і значенню експертних досліджень, їх оцінці, а про організацію й особливості управління криміналістичними підрозділами здебільшого не йшлося. Однак недоліки нормативно-правового регулювання діяльності означених підрозділів, проблеми в управлінні, недосконалість взаємодії експертно-криміналістичних підрозділів зі слідчими апаратами на стадії досудового розслідування суттєвим чином впливають на стан боротьби зі злочинністю й іншими правопорушеннями в сучасних умовах. Отже, необхідність вирішення цієї проблеми підвищує значення та роль в управлінні діяльністю криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ. Це обумовлює актуальність та важливість глибокого і всебічного наукового дослідження широкого кола питань, пов'язаних з організаційно-правовими основами діяльності відповідних підрозділів.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до п.п. 15, 26 Програми розвитку системи відомчої освіти та вузівської науки на період 2001-2005 рр., затвердженої наказом МВС України від 11 травня 2001 р. № 356, п.2.8 Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних досліджень вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ МВС України на період 2002-2005 р.р., затверджених наказом МВС України від 30 червня 2002 року № 635, п.п. 28, 45, 70, 71 Пріоритетних напрямів дисертаційних досліджень на період 2002-2005 р.р., затверджених наказом МВС України від 30 червня 2002 р. № 635, п.п. 6.6, 6.7 Головних напрямків наукових досліджень Національного університету внутрішніх справ МВС України на 2001-2005 р.р., а також плану наукових досліджень кафедри управління в органах внутрішніх справ Національного університету внутрішніх справ.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства України і практики його реалізації виробити пропозиції та рекомендації щодо удосконалення організаційно-правових основ діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України.

Відповідно до поставленої мети в дисертації вирішуються такі основні завдання:

- з'ясування значення управління криміналістичними підрозділами органів внутрішніх справ в організації розкриття, розслідування та профілактики злочинів;

- аналіз сучасного стану організації діяльності експертно-криміналістичної служби органів внутрішніх справ;

- характеристика правового статусу працівників криміналістичних підрозділів системи МВС України;

- дослідження особливостей правового регулювання діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ;

- визначення особливості інформаційно-аналітичної роботи в криміналістичних підрозділах органів внутрішніх справ;

- з'ясування ролі та місця криміналістичних підрозділів у профілактичній діяльності;

- надання пропозицій щодо підвищення ефективності організації розкриття злочинів за допомогою новітньої криміналістичної техніки;

- узагальнення і систематизування принципів та методів управління діяльністю криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ;

- аналіз правових засад, принципів та форм взаємодії криміналістичних підрозділів зі слідчими апаратами під час досудового слідства;

- на підставі виконання цих завдань розробка конкретних пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення організаційно-правових основ діяльності криміналістичних підрозділів України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які формуються у сфері організації діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України.

Предметом дослідження є теоретичні і організаційно-правові питання, сучасний досвід та стан організації діяльності криміналістичних підрозділів системи МВС України.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Їх застосування обумовлюється системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і юридичної форми. В процесі дослідження широко використовувались такі традиційні загальнонаукові методи: історико-правовий для аналізу особливостей організаційної структури криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України (підрозділ 1.1); логічний метод для поглиблення понятійного апарату (підрозділи 1.1-1.3), визначення особливостей правового регулювання діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ (підрозділ 1.2); формально-логічний для формулювання пропозицій щодо внесення змін до чинних нормативно-правових актів, які прямо або опосередковано регулюють діяльність експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3); порівняльний з метою визначення оптимальної організаційної побудови та правової регламентації діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ під час аналізу експертної діяльності інших відомств України та зарубіжних країн (підрозділи 1.1-1.3); методи класифікації,

групування, системно-структурний, системно-функціональний - для дослідження інформаційно-аналітичної роботи криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ (підрозділ 2.1); статистичний та метод соціологічного опитування - для визначення можливих напрямків підвищення ефективності діяльності експертно-криміналістичної служби МВС України (підрозділи 2.1-2.4).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації склали наукові праці із загальної теорії держави і права, розробки фахівців у галузі криміналістики та теорії управління – В.Б. Авер'янова, М.І.Ануфрієва, О.М.Бандурки, В.П.Бахіна, І.П.Голосніченка, В.А.Журавльова, А.В.Іщенко, В.В.Ковальової, А.Т.Комзюка, Я.Ю.Кондратьєва, О.П.Корєнєва, М.Я.Сегай, М.В.Салтевського, О.Ф.Скакун, О.І.Остапенка, В.П.Петкова, В.М.Плішкіна, В.Ю.Шепітько, В.К.Шкарупи, О.Н.Ярмиша й ін. Нормативною основою роботи є Конституція України, чинні законодавчі і інші нормативно-правові акти, які регулюють питання організації діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ. Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані НДЕКЦ при ГУМВС України в м. Києві й архівні матеріали, які стосуються історії розвитку та діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає насамперед в тому, що дисертація є одним з перших в Україні комплексним дослідженням з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки, проблемних питань організації і правового регулювання діяльності криміналістичних підрозділів України. На підставі результатів проведеного дослідження здобувачем сформульовано ряд нових наукових положень, висновків і рекомендацій.

Основні з них такі:

- удосконалено розуміння місця та ролі управління криміналістичними підрозділами органів внутрішніх справ в організації розкриття, розслідування та профілактики злочинів;
- подальшого розвитку дістало обґрунтування особливостей становлення і розвитку організації діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ.
- визначено місце експертних установ в системі ОВС України та наведені аргументи щодо необхідності виділення їх з адміністративного підпорядкування начальників органів внутрішніх справ;
- проаналізовані та визначені причини зниження ефективності організаційної діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ та шляхи їх усунення;
- запропоновано авторське визначення таких понять: „система експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ”, „правовий статус працівника криміналістичного підрозділу”, „нормативно-правове регулювання діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ”, „управління криміналістичним підрозділом”, „принципи управління криміналістичною діяльністю”, „методи діяльності криміналістичних підрозділів органів

внутрішніх справ”, „організація діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ”, „інформаційно-аналітична роботи в криміналістичних підрозділах ОВС ”;

- подальший розвиток одержав аналіз принципів і методів управління діяльністю криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ;

- у новому аспекті визначені основні фактори, що впливають на організацію діяльності криміналістичних підрозділів щодо забезпечення розкриття, розслідування та профілактики злочинів та інших правопорушень;

- надані аргументовані пропозиції щодо підвищення ефективності інформаційно-аналітичної та профілактичної роботи в криміналістичних підрозділах органів внутрішніх справ;

- подальшого розвитку дістала концепція використання комп'ютерних технологій в управлінні криміналістичними підрозділами ОВС та науковій організації праці експертів, запровадження новітньої криміналістичної техніки і розроблених сучасних експертних методик при провадженні криміналістичних досліджень;

- обґрунтована необхідність правового визначення у відомчих нормативних актах нових форм і методів взаємодії експертно-криміналістичних підрозділів зі слідчими та іншими службами ОВС по розкриттю та розслідуванні злочинів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес:

- у сфері науково-дослідної діяльності – основні висновки дослідження можуть бути використані для подальшої розробки організаційно-правових питань діяльності криміналістичних підрозділів системи МВС України;

- у правотворчості – використання результатів дослідження буде сприяти удосконаленню правового регулювання діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ;

- у правозастосуванні – висновки та рекомендації, які надані дисертантом, допоможуть впровадженню в управління діяльністю криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України найбільш досконалих науково-обґрунтованих стандартів і нормативів;

- у навчальному процесі – матеріали дисертації уже використовуються під час проведення занять з дисципліни „Управління в органах внутрішніх справ” у Національному університеті внутрішніх справ та Київському юридичному інституті МВС України та дисципліни “Криміналістика” Київського юридичного інституту МВС України. Їх враховано також у науково-методичних розробках, підготовлених за участю автора. Положення дисертації доцільно використати для розробки спецкурсу „Управління діяльністю криміналістичних підрозділів ОВС України ”.

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки були оприлюднені дисертантом на двох науково-практичних конференціях: „Захист соціальних та економічних прав людини: Міжнародні стандарти та

законодавство України” (Київ, 2004 р.), „Нормативно-правове забезпечення проходження служби в ОВС України” (Харків, 2004), а також на теоретичних семінарах і засіданнях кафедри управління в органах внутрішніх справ, кафедри адміністративного права і адміністративної діяльності органів внутрішніх справ Національного університету внутрішніх справ, кафедри адміністративного права та управління ОВС Київського юридичного інституту, кафедри кримінального процесу та криміналістики Київського юридичного інституту МВС України.

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені у чотирьох наукових статтях у наукових журналах і збірниках наукових праць, а також у двох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, поділених на 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Повний обсяг дисертації становить 208 сторінок. Список використаних джерел складається із 287 найменувань і займає 24 сторінки. Додаток 10 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, надається загальна характеристика дисертації, зокрема, викладені її зв'язок з науковими планами та програмами, мета і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, апробація результатів дисертації та публікації.

Розділ 1 „Теоретико-правові основи організації діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України” присвячено аналізу ступеню теоретичної розробленості проблеми, дослідженню проблем нормативного регулювання діяльності криміналістичних підрозділів системи МВС України та з'ясуванню сучасних умов організації діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ.

У підрозділі 1.1 *„Історико-правовий аналіз створення та розвитку криміналістичних підрозділів”* підкреслюється, що якість експертних досліджень багато в чому залежить від організації діяльності криміналістичних підрозділів.

Звертається увага на те, що у сучасній науковій і навчальній літературі подаються дуже суперечливі відомості про історію становлення експертно-криміналістичних підрозділів. Наявність літератури, здебільше науково-популярної спрямованості, у якій переважно всього наводяться приклади вдалого використання досягнень різноманітних наук у розкритті та розслідуванні злочинів, може лише частково розглядатися як результати вивчення історії створення та функціонування криміналістичних підрозділів.

Обґрунтовано, що періодизація розвитку криміналістичних підрозділів пов'язується із змінами у ставленні з боку держави до використання спеціальних знань у правоохоронній практиці, що було зумовлено з певними обставинами. До таких обставин віднесені: рішення державних органів про

розширення використання таких знань; створення відповідних установ; організацію навчання фахівців. Тому дисертант вважає, що найбільшу увагу слід приділяти тому, коли, як, завдяки чому і з якою метою були створені перші експертні установи правоохоронних органів; розпочато цільову чи фахову підготовку відповідних спеціалістів; започатковано наукове узагальнення організаційної структури криміналістичних підрозділів, завдань і функцій їх діяльності; створено мережу науково-дослідних установ та навчальних закладів, де досліджуються проблеми діяльності криміналістичних підрозділів та здійснюється підготовка науково-педагогічних кадрів та спеціалістів для практики правоохоронної діяльності.

На сучасному етапі розвитку держави автором доведена необхідність функціонування експертних підрозділів ОВС та необхідність виділення їх з адміністративного підпорядкування начальників органів внутрішніх справ.

У підрозділі 1.2 „*Проблеми нормативного регулювання діяльності криміналістичних підрозділів системи МВС України*” автор підкреслює, що нормативна регламентація процесу діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ відіграє важливу роль, тому що ефективність правового регулювання в багатьох випадках залежить від досконалості його правової основи, чіткості приписів, наявності розвиненої системи законодавства.

Обґрунтовано, що дослідження проблеми правового регулювання діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ передбачає, перш за все, з'ясування кола відповідних суспільних відносин, тобто визначення предмета правового регулювання. Ним охоплюються усі суспільні відносини, які об'єктивно, за своєю природою можуть піддаватися нормативно-організаційному впливу і в даних умовах функціонування криміналістичних підрозділів потребують такого впливу, що здійснюється за допомогою юридичних норм та всіх інших юридичних засобів, які утворюють механізм правового регулювання. Наявність специфічної групи суспільних відносин у зазначеній сфері, суб'єктами яких є Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (далі ДНДЕКЦ), науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (далі НДЕКЦ) головних управлінь, управлінь та управлінь МВС на транспорті, посадові особи органів внутрішніх справ (експерти), підприємства, установи, організації й їх посадові особи, а також громадяни, викликає необхідність їх нормативно-правової регламентації.

Наголошується, що основу правового статусу працівників криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ складають: обов'язки, права, обмеження, гарантії, економічне забезпечення та їх відповідальність. Окремими пунктами дисертант пропонує ввести до складу елементів статусу працівника криміналістичного підрозділу професійну компетентність та морально-правові вимоги до його поведінки, як, з одного боку - працівника органів внутрішніх справ, з іншого – спеціаліста (експерта), який володіє певним видом знань та відповідною інформацією (наприклад, доступ до різних видів обліків у системі МВС України).

Основна кількість правових норм, які регулюють діяльність криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ, міститься у відомчих нормативних актах Міністерства внутрішніх справ України. Наказами Міністра внутрішніх справ України встановлені: структура, завдання, функції, права і обов'язки криміналістичних підрозділів та їх працівників, визначені основні цілі, форми, методи криміналістичної діяльності як спеціального виду правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ. Нормативно закріплені правові засади щодо планування, обліку роботи та звітності криміналістичних підрозділів, контроль за їх діяльністю, правові засади, принципи та форми взаємодії і координаційної діяльності криміналістичних підрозділів. Автором звертається увага на недосконалість цих актів та запропоновані відповідні зміни щодо їх удосконалення.

У підрозділі 1.3. „Сучасний стан організації діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ” акцентується увага на тому, що неодмінною умовою ефективності діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ є використання організаційних форм управління. Проте їх застосування має певні особливості, які полягають у самостійності та творчому підході до вибору тієї чи іншої організаційної форми управління, оскільки зазначені форми управління знаходяться за межами детальної правової регламентації, а правові акти закріплюють лише загальну процедуру їх здійснення. Тому у сучасних умовах дослідження організаційних форм управління в сфері діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ виступає нагальним завданням, яке вимагає постійної уваги і подальшого глибокого вивчення науковцями.

З'ясовано, що наявна система підготовки експертів-криміналістів має істотні недоліки, а саме: відсутність Державного стандарту вищої освіти за спеціальністю „судова експертиза”; невизначеність у Державному класифікаторі професії „експерт-криміналіст”; недосконалість механізму супроводження діяльності фахівців експертної служби; вади в системі контролю та самоконтролю за рівнем професійної підготовки працівників експертної служби. Потребує доопрацювання система критеріїв, відповідно до яких встановлюється навантаження на працівників криміналістичних підрозділів. Автором запропонована необхідність розробки та прийняття Типових положень про відділи, відділення, групи з експертно-криміналістичного забезпечення органів внутрішніх справ, які перебувають в теперішній час в оперативному підпорядкуванні керівництва відповідних міськрайлінорганів внутрішніх справ і підрозділів спеціальної міліції, де були б визначені функціональні обов'язки їх працівників - від керівника до техника-криміналіста.

Виділено дві групи принципів управління криміналістичними підрозділами: загальні, які впливають на всі сфери означеного виду управління, до яких віднесено принципи науковості, законності, гласності, гуманізму, системності, плановості та конкретності, об'єктивності; та спеціальні, тобто принципи побудови систем управління та здійснення процесу управління, серед яких принципи ієрархічності, функціональний, територіально-галузевий, цілеспрямованості, головної (основної) ланки, відповідальності, поєднання єдиноначальності та колегіальності.

Зв'язки організаційної структури криміналістичних підрозділів поділено на три основних види: організаційно-предметні, що виникають між працівниками цих підрозділів з приводу використання ними різних засобів забезпечення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, профілактики правопорушень тощо; організаційно-функціональні, тобто взаємозв'язки між працівниками криміналістичних підрозділів за ступенем їх участі в спільній професійній діяльності; організаційно-адміністративні, що обумовлені субординацією працівників, тобто зв'язки керівництва та підлеглості.

Визначено основні методи організації діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ, серед яких: 1) адміністративні методи (переконання, примус, контроль, облік, планування, координація, субординація, зобов'язуючий, уповноважуючий, забороняючий, імперативний, делегуючий, рекомендаційний, диспозитивний); 2) економічні, які не передбачають „адміністрування”, проте, у зв'язку з тим, що вони використовуються державним органом, набувають обов'язкового характеру; 3) метод кадрового забезпечення, який полягає у професійній орієнтації, підборі, навчанні, розстановці кадрів, їх перепідготовці та підвищенні кваліфікації; 4) психологічні методи, які включають емпіричні (спостереження, експеримент), психодіагностичні (тести, анкети, соціометрія, бесіда) та корекції (аутотренінг, соціально-психологічний тренінг, засоби психотерапевтичного впливу, навчання бажаній поведінці та подолання небажаної); 5) організаційні методи, які детально не врегульовані в правових актах, а здебільшого базуються на практичних навичках, досвіді тощо суб'єкта управління, тобто мають неправовий характер; 6) правові методи – закріплені в правових актах: законах, указах, постановах, розпорядженнях, наказах тощо; 7) технічні методи, на основі яких проводяться експертні дослідження в криміналістичних підрозділах.

Розділ 2 „Шляхи удосконалення діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ” містить чотири підрозділи, в яких аналізується інформаційно-аналітична робота криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ, а також діяльність цих підрозділів щодо профілактики злочинів та інших правопорушень, досліджуються проблеми організації розкриття злочинів за допомогою новітньої криміналістичної техніки, з'ясовуються організаційні аспекти взаємодії експертно-криміналістичних підрозділів із слідчими апаратами під час досудового слідства.

У підрозділі 2.1. *„Зміст інформаційно-аналітичної роботи криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ та напрямки її удосконалення”* визначено, що практика боротьби зі злочинністю переконливо свідчить не тільки про суттєву, а в багатьох випадках і пріоритетну роль системи інформаційного забезпечення криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ як ланки, що значною мірою зумовлює ефективність роботи всієї системи правоохоронних органів. Система інформаційного забезпечення здійснює інформаційну підтримку органів внутрішніх справ, зокрема криміналістичних підрозділів, у розкритті та попередженні злочинів, встановленні й розшуку злочинців, надає багатоцільову статистичну, аналітичну та довідкову інформацію.

Зазначається, що основними завданнями інформаційної системи криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ є: постійне поповнення її необхідною інформацією; своєчасне забезпечення її достовірними даними; збирання, обробка відомостей про стан та результати роботи об'єктів управління для подання цієї інформації у вищі органи; аналітична обробка інформації, яка необхідна для прийняття управлінських рішень.

Функції інформаційних систем криміналістичних підрозділів органів внутрішніх поділено на підготовчі та основні. Так, підготовчі функції включають фіксацію, збирання та збереження первинних даних. До основних функцій віднесено пошук та обробку інформації; оформлення та розповсюдження підсумкової інформації; передачу цієї інформації зацікавленим особам.

Підкреслюється, що основними напрямками інформаційно-аналітичної роботи в криміналістичних підрозділах органів внутрішніх справ слід вважати такі: створення багатоцільових інформаційних підсистем діяльності криміналістичних підрозділів; удосконалення організаційно-кадрового забезпечення інформаційних підрозділів; інтеграцію й систематизацію інформаційних криміналістичних обліків органів внутрішніх справ на усіх рівнях; створення умов для ефективного функціонування інформаційних обліків, забезпечення їх повноти, достовірності, актуальності й безпеки; переоснащення інформаційних підрозділів сучасною потужною комп'ютерною технікою; розширення мережі комп'ютерних робочих місць користувачів інформаційних підсистем; подальша комп'ютеризація інформаційних обліків.

Обґрунтовано доцільність створення в міськрайліноорганах внутрішніх справ єдиного центру збирання, збереження і розподілу інформації, тобто інформаційної служби, яка буде прообразом інформаційного бюро. На цей підрозділ доцільно покласти такі функції: ведення обліку інформації, яка надходить до міськрайлінооргану, її групування, доповідь начальнику органу, розподіл (видача) її між працівниками згідно з їхніми функціональними обов'язками, контроль за якістю та строками її реалізації, складання звітних інформаційних документів, оновлення, фільтрування та систематичне поповнення інформаційного фонду міськрайлінооргану. Перевага так званого „територіального інформаційного центру” при міськрайліноорганах внутрішніх справ вбачається, в першу чергу, у тому, що у ньому буде накопичуватись криміналістична інформація, характерна тільки для певної адміністративної дільниці, яку обслуговує окремий міськрайлінорган внутрішніх справ. Крім цього, позитивним наслідком стане оперативність використання цієї інформації.

У підрозділі 2.2. „Підвищення ефективності профілактичної діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ” обґрунтовано, що узагальнені матеріали з профілактичної діяльності криміналістичних підрозділів повинні використовуватись при розробці пропозицій для інформування державних органів, установ та організацій, а також при підготовці оглядів, статей, доповідей, методичних посібників, проведенні лекцій і практичних занять. Розроблені за результатами аналізу експертної практики пропозиції щодо усунення умов, які сприяють вчиненню злочинів, мають відповідати таким вимо-

гам: ґрунтуватись на фактичному матеріалі, за потреби підтверджуватися результатами досліджень; бути прийнятними з економічної точки зору та реальними на даному рівні розвитку науки і техніки; не дублювати положення чинних нормативних актів (правил, інструкцій, технічних умов тощо).

Основними завдання профілактичної діяльності криміналістичних підрозділів системи МВС України визначено: виявлення умов, що сприяють вчиненню злочинів, на основі аналізу і узагальнення експертної практики; визначення можливих способів вчинення злочинів з використанням злочинцями технічних засобів і конструктивних недоліків місць зберігання матеріальних цінностей; навчання фізичних та юридичних осіб способам розпізнання злочинних проявів, які пов'язані з підрубкою документів, цінних паперів, порушенням пломб, зачиняючих пристроїв тощо; застосування техніко-криміналістичних засобів при проведенні профілактичних заходів іншими підрозділами органів внутрішніх справ.

Зроблено висновок, що профілактична діяльність працівників криміналістичних установ може здійснюватися у двох формах: а) процесуальній – у рамках конкретної кримінальної справи і б) непроцесуальній – на основі вивчення і узагальнення слідчої й експертної практики. Реалізація першої форми зумовлюється в основному завданням, поставленим слідчим або судом, але може бути здійснена і за ініціативою самого експерта, а другої здійснюється на основі спеціальних досліджень за планами самих експертних закладів або за завданням керівництва правоохоронних відомств. При цьому особлива увага повинна приділятися розробкам, які спрямовані на прогнозування можливостей використання конкретних обставин і засобів для вчинення злочинів, з метою визначення заходів їх попередження, тобто забезпечення заходів упереджуючого характеру.

Акцентується увага на тому, що при організації профілактичної діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ значна увага повинна приділятися розробці і удосконаленню її методики, визначенню форм (процесуальної і не процесуальної), а також компетенції експертів, оформленню експертних рекомендацій (як у висновку експерта, так і в окремому повідомленні профілактичного характеру), плануванню, веденню обліку та звітності в сфері профілактики, виявленню і усуненню існуючих у них недоліків.

У підрозділі 2.3. „*Удосконалення організації розкриття злочинів за допомогою новітньої криміналістичної техніки*” підкреслюється, що забезпечення ефективного розкриття, розслідування та попередження злочинів багато в чому залежать від належної організації використання досягнень новітньої криміналістичної техніки, що в свою чергу викликає потребу в активізації розробки засобів і методів криміналістичної діяльності.

Основними аспектами використання даних, отриманих в результаті застосування науково-технічних засобів, визначено: 1) організаційний аспект (для висунення і побудови версій, планування розслідування, моделювання, діагностики); 2) оперативно-розшуковий аспект; 3) кримінально-процесуальний аспект (для доказування у конкретній кримінальній справі).

Зроблено висновок, що впровадження новітніх науково-технічних досягнень в практичну діяльність здійснюється працівниками експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ у двох напрямках: а) безпосереднього використання нових засобів і методик у власній роботі – при проведенні експертиз, участі в слідчих діях тощо; б) інформування практичних працівників слідства та дізнання про науково-технічні новини і їх можливості.

Обґрунтовано, що актуальним є втілення в практичну діяльність криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ попередньої оцінки результатів наукових розробок. Вона повинна здійснюватися на основі результатів експериментальної перевірки техніко-криміналістичних засобів і повинна підтвердити відповідність характеристик розробленого засобу потребам практики. На цьому етапі важливо визначити не тільки безпечність, законність, етичність та ефективність засобів, а й установити необхідність створювати ті чи інші додаткові умови для впровадження розроблених засобів.

У підрозділі 2.4. *„Шляхи удосконалення взаємодії експертно-криміналістичних підрозділів із слідчими апаратами під час досудового слідства”* з'ясовано, що успіх розкриття, розслідування і попередження злочинів значною мірою залежить від ефективності взаємодії працівників експертно-криміналістичних підрозділів, тобто обізнаних осіб (експертів і спеціалістів) із слідчими працівниками.

Під взаємодією в підрозділі розуміється заснована на законах і підзаконних нормативних актах, а в окремих випадках і спонтанна (ініціативна), але все ж таки погоджена за цілями, місцем і часом діяльність незалежних одна від одної служб (установ) чи окремих працівників щодо виконання спільних завдань.

Обґрунтовано, що координація та взаємодія – це, два засоби організації спільної діяльності частин і елементів системи, що відрізняються між собою за характером виникаючих між ними організаційних відношень, а їх зміст значним чином визначає успіх управління в цілому. Особливого змісту інститут координації і взаємодії набуває в період проведення адміністративних реформ: скорочення, реформування і навіть ліквідації окремих служб; формування нових структур; уточнення їх компетенції тощо, що підвищить значимість координації і взаємодії в процесі управління.

Організаційна діяльність визначає засади взаємодії працівників криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ з приводу: по-перше, участі у професійній діяльності, тобто при проведенні слідчих, оперативно-розшукових, експертних заходів тощо. Така діяльність не обмежується відносинами в межах одного галузевого структурного підрозділу, але проявляється також у службових взаємовідносинах із працівниками інших служб та підрозділів, крім того, організаційні відносини, що виникають, – це взаємозв'язки керівників і працівників, в яких відображається співвідношення посадових обов'язків, прав (повноважень) та відповідальності. Упорядкованість організаційних відносин передбачає узгодженість дій посадових осіб і працівників структурних підрозділів, а також

оптимальні організаційні умови щодо функціонування кожного з них. По-друге, використання матеріально-технічних засобів: службового автотранспорту, комп'ютерної техніки, засобів друку, експертно-криміналістичної техніки тощо. По-третє, підпорядкованості працівників, тобто субординаційні відносини, яким властиві відповідні організаційні форми управління, що забезпечують їх реалізацію.

Визначено, що норми права мають регламентувати лише основні, найбільш важливі форми і напрямки взаємодії працівників криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності, у кожному конкретному випадку його суб'єкти за своєю ініціативою і власним розсудом повинні самі визначати найбільш доцільні засоби досягнення загальної мети – боротьби із правопорушеннями. Взаємодія повинна здійснюватися не як самоціль, а як метод для пошуку нових шляхів у вирішенні такого важливого завдання, як поліпшення криміногенної ситуації, захисту прав, свобод і законних інтересів населення України.

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження, виконаного на основі аналізу чинного законодавства України і практики його реалізації, теоретичного осмислення численних наукових праць у різних галузях юриспруденції, автором сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення організаційно-правових основ діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України. До основних результатів, одержаних внаслідок проведеного дослідження, можна віднести:

- систему експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ визначено як сукупність установ і підрозділів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють один з одним та на основі спеціальних знань, здійснюють дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду;

- правовий статус працівника криміналістичного підрозділу визначено як передбачену в нормативно-правових актах систему прав, обов'язків, обмежень, морально-правових вимог і гарантій професійної діяльності окремої категорії працівників системи МВС України, їх соціально-правовий захист і особливості юридичної відповідальності;

- нормативно-правовим регулюванням діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ вбачається цілеспрямована діяльність суб'єктів нормотворчого процесу щодо врегулювання та впорядкування засобами юридичної техніки суспільних відносин, які виникають з приводу визначення принципів, завдань й їх оптимальної організаційної структури;

- управління криміналістичним підрозділом визначено як заснований на законі і підзаконних актах цілеспрямований, свідомий, у межах своєї компетенції вплив суб'єкта управління на об'єкт

управління з метою вирішення завдань, покладених на експертно-криміналістичні підрозділи органів внутрішніх справ;

- організацію діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ визначено як сукупність різноманітних за формами дій відповідних суб'єктів, які здійснюються з метою упорядкування, узгодження та налагодження зв'язків між усіма елементами експертної установи;

- інформаційно-аналітична робота в криміналістичних підрозділах органів внутрішніх справ розглядається як комплекс організаційних, правових, технічних і технологічних заходів, засобів і методів, котрі забезпечують в процесі управління та функціонування системи інформаційні зв'язки між суб'єктами щодо виконання останніми завдань з техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів;

- реформування та перебудова діяльності правоохоронних органів щодо розкриття та розслідування злочинів потребує реорганізації її структури, зміни наявної орієнтації стосовно ставлення фахівця до своєї службової діяльності. Виконання цього завдання неможливе без якісної підготовки фахівців високого рівня. Особливий характер функцій, що виконують експерти, спеціальна мета досліджень, які проводить експерт, правове регулювання підстав для проведення експертиз та порядку їх проведення відрізняють експертну діяльність від інших видів людської діяльності. Все це повинно визначати специфіку в підборі та підготовці експертних кадрів;

- для розробки новітніх технічних засобів криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ, спрямованих на оптимізацію розкриття, розслідування та попередження злочинів, необхідно, на нашу думку, вивчати потреби правоохоронної практики. З огляду на потреби практики як визначальний фактор в організації розслідування злочинів, оптимальним було б практичним працівникам, керівникам відомств, служб формулювати конкретні заявки, запити на розробку певних науково-технічних засобів, методик, процедур, технологій. У цьому разі значно скоротились би матеріальні витрати, втрати часу інтелектуальних ресурсів на вивчення стану справ і фактичних потреб практики;

- необхідним є створення в правоохоронних органах аналітичних підрозділів для забезпечення систематичного та постійного вивчення потреб практики з розкриття, розслідування та попередження злочинів. Крім того, вагомим внеском у забезпечення розкриття злочинів за допомогою новітньої криміналістичної техніки вбачається створення міжвідомчого науково-дослідного інституту криміналістики, в якому б акумулювався позитивний досвід використання новітніх методів криміналістичного забезпечення усіх міністерств і відомств, де функціонують експертні установи;

- вважаємо за необхідне в ст.13 Закону України „Про судову експертизу” та у відповідній статті проекту закону „Про профілактику злочинів” передбачити, як одне із прав експертів, можливість для них самостійно вносити у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів щодо усунення причин і умов вчинення правопорушень.

Відповідні зміни, щодо надання експертам права безпосереднього внесення подання про усунення причин і умов вчинення правопорушень необхідно внести і до відомчих нормативних актів МВС, які регулюють діяльність криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України;

- з метою вдосконалення правового регулювання діяльності криміналістичних підрозділів, підвищення ролі експертно-криміналістичної служби органів внутрішніх справ у боротьбі із злочинністю запропоновано: по-перше, прийняття Закону України „Про дактилоскопію”, враховуючи при цьому позитивний досвід зарубіжних країн; по-друге, доповнити існуючий перелік надання експертно-криміналістичним підрозділам органів внутрішніх справ дозволу на проведення платних експертиз фізичним і юридичним особам за матеріалами, що не пов’язані з кримінальним судочинством, з урахуванням єдиної системи розцінок для усіх криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ або на договірних засадах; по-третє, назріло питання про більш повну нормативно-правову регламентацію діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ, більш чітко визначення статусу експерта і вимоги до його кваліфікації; по-четверте, необхідно визначати перелік процесуальних прав і обов’язків керівників експертних підрозділів, пов’язаних з дорученням і проведенням експертиз; по-п’яте, потребує доопрацювання система критеріїв, відповідно до яких встановлюється навантаження на працівників криміналістичних підрозділів; по-шосте, необхідною є розробка та прийняття Типових положень про відділи, відділення, групи з експертно-криміналістичного забезпечення органів внутрішніх справ, які перебувають в оперативному підпорядкуванні керівництва відповідних міськрайлінорганів внутрішніх справ і підрозділів спеціальної міліції, де були б визначені функціональні обов’язки їх працівників – від керівника до техника-криміналіста; по-сьоме, доцільним буде прийняття Концепції розвитку нормативно-правового регулювання діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ, продовженням якої б стало прийняття єдиного нормативно-правового акта з питань діяльності криміналістичних підрозділів системи МВС, де було б визначено основні правові, економічні, соціальні, організаційні й інші засади регулювання, розвитку і забезпечення діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Кислиця Н.В. Шляхи вдосконалення діяльності експертних підрозділів ОВС на сучасному етапі // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2004. – № 25. – С.120-124.
2. Кислиця Н.В. Проблеми правового регулювання діяльності криміналістичних підрозділів системи МВС України // Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень КЮІ МВС України. – 2004. – № 9. – С.54-61.
3. Кислиця Н.В. Шляхи удосконалення інформаційно-аналітичної роботи криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ // Право і безпека. – 2004. - № 4. – С.76-82.
4. Кислиця Н.В. Підвищення ефективності профілактичної діяльності криміналістичних під-

розділів органів внутрішніх справ // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2004. – № 26. – С.184-193.

5. Кислиця Н.В. Діяльність криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ щодо забезпечення захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб // Матеріали науково-практичної конференції “Захист соціальних та економічних прав людини: Міжнародні стандарти та законодавство України”. – К: КЮІ МВС України. –2004 р. – 12 березня – С. 195-198.

6. Кислиця Н.В. Проблеми професійної підготовки експертів-криміналістів у відомчих закладах освіти системи МВС України // Матеріали науково-практичної конференції “Нормативно-правове забезпечення проходження служби в ОВС України”. – Харків: Національний університет внутрішніх справ. – 5 березня 2004 р. – С.85-87.

АНОТАЦІЇ

Кислиця Н.В. Організаційно-правові основи діяльності криміналістичних підрозділів ОВС України. – *Рукопис*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний університет внутрішніх справ, Україна, Харків, 2004.

Дисертацію присвячено аналізу та вирішенню організаційно-правових проблем діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України. Проаналізовано місце та значення цих підрозділів органів внутрішніх справ в організації розкриття, розслідування та профілактики злочинів. Розглянуті особливості становлення і розвитку експертної служби, з’ясовано її місце у системі експертних установ України. Особлива увага приділяється проблемним питанням правового регулювання діяльності криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ. Досліджено особливості інформаційно-аналітичної роботи у названих підрозділах, з’ясовано роль та місце криміналістичних підрозділів в профілактичній діяльності. Проаналізовано правові засади, принципи та форми взаємодії криміналістичних підрозділів із слідчими апаратами під час досудового слідства. Сформульовано пропозиції щодо внесення конкретних змін і доповнень до чинного законодавства із зазначених питань.

Ключові слова: органи внутрішніх справ, криміналістичні підрозділи, правовий статус, інформаційно-аналітична робота, профілактична діяльність, організація, управління, криміналістичне забезпечення, взаємодія.

Кислиця Н.В. Организационно-правовые основы деятельности криминалистических подразделений ОВД Украины. – *Рукопись*.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – теория управления; административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Национальный университет внутренних дел, Украина, Харьков, 2003.

Диссертация является комплексным научным исследованием организационно-правовых проблем деятельности криминалистических подразделений органов внутренних дел Украины. Проанализировано место и значение данных подразделений в организации раскрытия, расследования и профилактики преступлений. Подчеркивается, что эффективность процесса расследования преступлений во многом зависит от результатов экспертных исследований, проведенных по уголовным делам. В свою очередь, качество экспертных исследований во многом зависит от организации деятельности научно-исследовательских учреждений относительно создания эффективных методик анализа разных вещественных доказательств.

В диссертации рассмотрены особенности становления и развития экспертной службы, выяснено её место в системе судебно-экспертных учреждений Украины. Обозначено значение места и роли криминалистической науки и теории судебной экспертизы в усовершенствовании деятельности экспертно-криминалистической службы. Особое внимание отводится проблемным вопросам правового регулирования деятельности криминалистических подразделений органов внутренних дел, характеристике современного состояния деятельности рассматриваемых подразделений относительно технико-криминалистического обеспечения следственных действий и оперативно – розыскных мероприятий.

Исследованы особенности информационно-аналитической работы в криминалистических подразделениях органов внутренних дел, выяснена роль и место криминалистических подразделений в профилактической деятельности. Акцентируется внимание на том, что при организации профилактической деятельности экспертных учреждений и отдельных экспертов значительное внимание должно отводиться разработке и усовершенствованию её методики, определению форм (процессуальной и непроцессуальной), а также компетенции экспертов, оформлению экспертных рекомендаций (как в заключении эксперта, так и в отдельных сообщениях профилактического характера), планированию, ведению учета и отчетности в области профилактики, выявлению и устранению существующих недостатков.

Предоставлены предложения относительно повышения эффективности организации раскрытия преступлений с помощью новейшей криминалистической техники. Проанализированы правовые основы, принципы и формы взаимодействия криминалистических подразделений со следственными аппаратами в процессе досудебного следствия. Определено, что нормы права должны регламентировать лишь основные, наиболее важные формы и направления взаимодействия сотрудников криминалистических подразделений органов внутренних дел с другими субъектами правоохранительной деятельности, в каждом конкретном случае его субъекты по своей инициативе и

собственному усмотрению должны сами определять наиболее целесообразные средства достижения общей цели – борьбы с правонарушениями. Взаимодействие должно осуществляться не как самоцель, а как метод для поиска новых путей в решении такой важной задачи, как улучшение криминогенной ситуации, защиты прав, свобод и законных интересов населения Украины. Сформулированы предложения относительно внесения конкретных изменений и дополнений к действующему законодательству по указанным вопросам.

Ключевые слова: органы внутренних дел, криминалистические подразделения, правовой статус, информационно-аналитическая работа, профилактическая деятельность, криминалистическая техника, организация, управления, криминалистическое обеспечение, взаимодействие.

Kislitsa N.V. Organization-legal Grounds of Criminalistics Divisions of the Bodies of Internal Affairs of Ukraine Activity. – *Manuscript*.

Thesis for a Candidate's Degree in Law Science in by specialty 12.00.07 – theory of management; administrative law and administrative process; financial law; informational law. – National University of Internal Affairs, Ukraine, Kharkiv, 2004.

This thesis is devoted to the analysis and settling of organization-legal problems of criminalistics divisions of the bodies of internal affairs of Ukraine activity. The place and significance of criminalistics divisions of the bodies of internal affairs in disclosing, investigation and prevention of crimes organization are analyzed in this work. Peculiarities of commission of experts' foundation and development are viewed; its place in the system of judicial and expert establishments of Ukraine is elucidated in this thesis. Special attention is paid to the problems of criminalistics divisions of the bodies of internal affairs' legal regulation. Peculiarities of informative and analytical activity in criminalistics divisions of the bodies of internal affairs are researched; role and place of criminalistics divisions in preventive activity are elucidated. Legal grounds, principles and forms of cooperation between criminalistics divisions and investigative organs during pre-judicial investigation are analyzed. Propositions as for introduction concrete changes and additions to legislation in force are formulated.

Key words: bodies of internal affairs, criminalistics divisions, legal status, informative and analytical activity, preventive activity, criminalistics techniques, organization, management, criminalistics guaranteeing, cooperation.